

Dick Harrison, *Jag har ingen vilja till makt: Biografi över Tage Erlander* (Stockholm: Ordfront 2017). 875 s.

Dick Harrison är förmodligen en av vår tids främsta folkbildare. Utöver en närmast övermänsklig produktivitet är han en av de få personer som lyckas kombinera vetenskaplig noggrannhet med ett medryckande skönlitterärt språkbruk. *Jag har ingen vilja till makt: Biografi över Tage Erlander* utgör i den bemärkelsen inget undantag. Trots att boken, på nästan 900 sidor (!), fullständigt dryper av fakta om stort och smått, privat och politiskt, vardagligt och exceptionellt, i och runtomkring den erlanderska livscykel, blir den sällan tråkig. De små kapitlen har ofta den dramaturgiska formen av inledning, klimax och upplösning som gör att både intellektet och känslolivet står på hjälpänn under större delen av läsningen – man närmast flyger fram genom boken.

Med stora penseldrag och sporadiska djupdykningar skildras Erlanders liberala och frikyrkliga uppväxt i Ransäter, studietiden i Lund med omvändelsen från liberal till socialdemokrat, den lyckliga tiden som statssekreterare under Gustav Möller, den dramatiska kuppen mot densamme som resulterade i att Erlander – lika otippad som initialt uträknad statsminister – så småningom vann statusen som landsfader under 23, för det svenska samhället mycket formativa, år. Pensioneringen med memoarskrivning och ålderdom avslutar skildringen.

Skildringar av storpolitiska ödesstunder som Kuba-krisen, Koreakriget och den diplomatiska krisen mellan Sverige och Sovjetunionen blandas med små anekdoter om Erlanders ständiga förkylningar, komplex för sitt utseende, djupa kunskaper och engagemang i litteratur och teater liksom med hans krassa avlusningar av såväl politiska fiender som bundsförvanter. Kärleken till hustrun Aina går som en röd tråd genom hans vuxna liv liksom hans hat till folkpartiledaren, och ständige utmanaren till regeringsmakten, Bertil Ohlin. Denna dramaturgi – med stimulerande kast mellan privat och politiskt – hade förmodligen inte varit möjlig om inte Harrison låtit Erlanders dagböcker utgöra huvuddelen av källmaterialet. Harrison gör klart att principen för boken har varit att låta Tage komma till tals (s. 19). Det är också precis vad han gör, på gott och ont.

Inom ekonomisk historia, där undertecknad forskar, är det institutionella perspektivet ett av de mest framträdande. Man har främst studerat de formella institutionernas (lagar, regleringar) inverkan på ekonomin och men också de informella institutionerna (normer, sedvänjor, idéer, dygder). Med tanke på att Erlander verkade som statsminister under en period om 23 års tid som innefattade stora institutionella förändringar skulle man kunna lägga till ytterligare en nivå i den forskningsgren, nämligen de centrala aktörernas

inre liv, i detta fall Tage Erlander genom hans dagbok: ett slags psykologisk ingång till institutionell fortgång och förändring. Man kan dock skönja ett problem med detta personfokus. Forskaren riskerar att komma sitt objekt känslomässigt nära, vilket kan få problematiska konsekvenser för objektiviteten – det är också det stora problemet med denna bok. Det är uppenbart att Harrisson finner sitt forskningsobjekt högst sympatisk. Inte förrän i epilogen tas exempelvis de mindre smickrande delarna av folkhemmet – som ras-hygienen och tvångssteriliseringar – upp. Sveriges förhållande till Tyskland under andra världskriget är än mer sparsamt skildrat. Bostadspolitik, ett av tidens stora lågvattenmärken, vars effekter vi i allra högsta grad lever med än i dag, behandlas på endast 30 av de sammanlagt 869 sidorna. De förödande konsekvenser som miljonprogrammet fick för svenska städers historia, särprägel, identitet och kultur – där segregerade förortssatelliter anknutna med motorleder till centralt belägna kontorskomplex tog plats på bekostnad av tät stenstad, gathus och folkliv – kritiserar visserligen, men någon djupare beskrivning av denna centralstyrda skövling görs ej. Den hyresreglering som enligt vissa forskare tillhör vår samtidshistorias viktigaste lagar, och som vissa påstår spelade en avgörande roll för miljonprogrammets tillblivelse, nämns inte ens.

I Harrisson bok belyses i stället främst framgångarna som exempelvis hög sysselsättning, låg inflation och utbyggd välfärdsstat. Men det faktum att efterkrigstiden präglades av en ekonomisk "boom" i hela västvärlden nyanserar bilden av ett svenskt under liksom Erlanders del i denna utveckling. Detta hade behövt belysas mer. En av bokens återkommande teser är att Erlander i storsint anda genom "det starka samhället" skulle balansera kapitalet utan att stävja företagen. Den tesen kan mot bakgrund av det faktiska resultatet te sig en smula paradoxal: Mycket forskning tyder på att de många produktions- och konsumtionskooperationerna som bildades missallokerade kapital och snedvred konkurrensen vilket gjorde att många branscher oligopoliserades, detta gällde inte minst bostadsbyggandet där HSB blev främsta dominant. Människor som inte haft något annat val än att bli småföretagare gjorde oftare konkurs och förpassades inte sällan till den förnedring som bidragsberoende och utanförskap genererar. Denna problematik får inget utrymme på de nära 800 sidorna, men hade utgjort en välbehövlig nyans och balans till de i övrigt översvallande omdömen om Erlanders förtjänster som statsminister.

Trots vissa tillkortakommanden är detta en viktig bok som jag hoppas kommer att läsas av många – fackhistoriker som lekmän. Utöver den fascinerande skildringen av Tage Erlander som person och hans politiska gärning är boken även en påminnelse om hur snabbt samhällen förändras men också hur mycket historien påverkar oss. Det enhetliga samhälle

som Erlander styrde över finns inte längre men dess institutioner och beslut präglar fortfarande vår individualistiska, globaliserade och splittrade vardag.

Stockholms universitet

KLAS ERIKSSON

Cary Elizabeth Schall, *The Rise and Fall of the Miraculous Welfare Machine: Immigration and Social Democracy in Twentieth-Century Sweden* (Syracuse & London: Cornell University Press & IRL Press 2016). 245 s.

Den amerikanska historiesociologen Carly Elizabeth Schall studerar hur nation och nationalism, föreställningar om folk och etnicitet, påverkat inkludering och exkludering i den svenska välfärdsstaten. Tanken är att inkludering och exkludering har två dimensioner: det handlar såväl om tillträde till landet som om tillträde till välfärdssystemen. Studien kan alltså sägas handla om välfärdsnationalism, om hur föreställningar om etnicitet och värdighet påverkat vilka som räknas ha rätt att vara här och vilka som ska få ta del av sociala trygghetssystem och tjänster. Boken har fem delstudier av perioder präglade av olika slags kriser då frågor om nationell inkludering och exkludering präglade politiken: 1928–1932, 1945–1950, 1968–1975 samt 1991–1995 och 2006–2014. Detta tänker sig författaren, men hon förankrar inte periodiseringen i tidigare forskning.

Schall har tagit sig an ett väsentligt ämne som kräver stor precision och beläsenhet för att de empiriska studierna ska bli givande. Undersökningen täcker en lång period och har ambitionen att säga något om välfärdspolitikens fundamentala karaktär och organisationsprinciper. Schall bygger dock sina resonemang på en begränsad empiri bestående av tidningsartiklar och en del kompletterande politiskt material. Och jag ser två grundläggande svagheter. Den första är att regler som styr tillträde och avgränsningar inte primärt är diskursiva utan juridiska och administrativa. Det är med andra ord inte inläggen i pressen som avgör utan lagar och förordningar, och deras detaljer är centrala, till exempel i villkoren som begränsade rösträtten för svaga grupper efter införandet av den allmänna rösträtten, alltså en tydlig avgränsning av folket som demos, eller i regelverken för anhöriginvandring och arbetstillstånd. I nästa steg handlar det om hur regelverken tillämpats. Offentliga debatter påverkar givetvis, men man kan inte studera välfärdsmaskinen ordentligt om mekaniken utesluts. Här är Schall för svepande och ibland rent av tendentiös; hon noterar till exempel att de sociala reformerna från de första efterkrigsåren (pensioner och barnbidrag) gällde alla medbor-